

İZMİR'İN İŞGALİNDEN SONRA UŞAK'TA KUVA-YI MİLLİYE'NİN OLUŞUMU*

Yrd. Doç. Dr. Şadiye TUTSAK**

ÖZET

I. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle iktidarı kaybeden İttihat ve Trakki ve Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın Osmanlı ülkesindeki çekişme zemininde Kuva-yı Milliye'nin ortaya çıkması sancılı olmuştur. İzmir'in işgalinden sonra Batı Anadolu'yu işgale başlayan Yunanlılara karşı direnişte cephe gerisinde önemli hizmetler veren Uşak'ta Kuva-yı Milliye'nin oluşması da aynı minvalde gerçekleşmiştir. Bu süreçte Uşak'ta ilkönce Karakol Cemiyeti ile bağlantısı olan gizli bir cemiyet kuruldu. Bu gizli cemiyetin yaptığı çalışmalar neticesinde 17 Temmuz 1919 tarihinde şehre giren Kuva-yı Milliye şehre hâkim oldu. Eski bir ittihatçı olan İbrahim Tahtakılıç gizli cemiyetin halka zarar vermesinden endişe duyduğundan 30 Temmuz 1919 tarihinde "Redd-i İlhak Cemiyeti"ni kurdu. İbrahim Bey yaptığı çalışmalarla Kuva-yı Milliye'yi büyük ölçüde bir halk hareketi haline getirdi. Alaşehir Kongresi'ne katılan İbrahim Bey aktif konuşmalarıyla burada dikkati çeken bir şahsiyet olmuştur. Batı Anadolu'da bir üst kongre niteliğinde olan Alaşehir Kongresi'nde kurulması kararlaştırılan Alaşehir Heyet-i Merkeziyesinin daha sonra Uşak'a nakledilmesi, Yunan işgaline kadar Uşak'ın cephe gerisinde önemli bir konumda olduğu dikkati çekmektedir.

Anahtar Kelimeler

Uşak, Alaşehir, Yunan, Kuva-yı Milliye, Cemiyet.

* 30-31 Ekim 2003 tarihleri arasında düzenlenen "Milli Mücadele'de Alaşehir Kongresi ve İçgece Bölgesi Sempozyumu"nda sunulmuş olan tebliğ metnidir.

** Afyon Kocatepe Üniversitesi Uşak Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

THE FORMATION OF THE NATIONAL FORCES IN UŞAK AFTERWARD THE OCCUPATION OF İZMİR

ABSTRACT

Upon the end of the World War I, in the conflicted atmosphere in the Ottoman country due to the conflict between Hürriyet ve İtilaf Party and İttihat ve Terakki who lost his ruling power, the emerging of the national forces was really difficult. The emerging of the National Forces in Uşak which had such an important service in the back front in the struggle against the Greeks who started invading the Western Anatolia after İzmir was realized in the same way. In this process, a secret society in cooperation with the Karakol Cemiyet was formed. As a result of the works this secret society, the national forces came to the city on 17 July 1919 and held the control of the city. Since İbrahim Tahtakılıç, a farmer of İttihat ve Terakki, was worried about that the secret society could damage people, he formed the "Reddi-i İlhak Cemiyet". With great efforts, the national forces became a public movement. İbrahim Bey, who participated in Alaşehir Congress, drew attention of the other participants with his active speech. The transfer of Alaşehir Congress, an upper congress in the Western Anatolia, draws attention to the important role of Uşak in the back front until the Greek invasion.

Key Words

Uşak, Alaşehir, The Greeks, The National Forces, Cemiyet/Society.

II. Meşrutiyet döneminde iktidarı ele geçiren İttihat ve Terakki, I. Dünya savaşına soktuğu Osmanlı Devleti'nin savaş sonrasında yıkılmasına vesile olduğu gibi, kendi sonunu da hazırlamıştır. Mondros Mütarekesi öncesinde iktidarı bırakan İttihat ve Terakki'nin önde gelen liderleri, mütarekenin imzalanmasından sonra ise ülkeyi terk etmişlerdir. Bu otorite boşluğundan faydalanan Hürriyet ve İtilaf Fırkası, üstünlüğü ele geçirerek her tarafta İttihat ve Terakkicileri sindirmişlerdir. Osmanlı ülkesinin bu genel tablosu içerisinde Uşak'ta da durum farklı değildi. Uşak'ta İttihat ve Terakkici olan memur ve yöneticiler, Hürriyet ve İtilaf Fırkası tarafından etkisiz hale getirilmiştir. Uşak Müftüsü Ali Rıza ve Uşak Mahkemesinden Nakib Ahmed Efendiler vazifelerinden azl edilirken, müdaafaa-i millîye, donanma cemiyetleri ile belediye ele geçirilmiştir¹. Kütahya İstinaf Müddeî Umûmi'nin Dahiliye Nezareti'ne 12 Şubat 1919 tarihinde göndermiş olduğu telgrafta yer alan “*Hürriyet ve İtilaf müntesibi tarafından me'mûrîn dâima tehdid ve tecâvüzâta ma'rûz kaldığı bu gece reis-i evvele umûmî darb ve cerh idilerek kat'lerine teşebbüs idildiği ve emniyet ve inçibâtın yok denecek raddeye getirildiği ve vak'a-i müessife derhâl ve polis dâiresine ihtâr idildiği halde ehl-i mütecâsirler henüz derdest idildikleri ve her birerleri bin dürlü teccavüzâta ma'rûz kaldıkları cihetle bu halin önü alınmadıkça ba'de-ma ifâ-i vazife tevzî-i adâlet mümkin olamayacağından hayatlarını muhâfaza itmek üzere bi'l-huzûr devâiri kapadub terk-i vâzife idecekleri*” şeklindeki ifadeler bu hadiselerle bir nebze açıklık getirmektedir².

Hürriyet ve İtilâf Fırkası taraftarı olan *Müsavat* gazetesine Uşak halkı adına gönderilen bir mektupta, Rumca gazetelerin neşriyatı her yerde olduğu gibi Uşak'ta da halkı galeyâna getirmekte olduğu zikredilmiş ve ardından “*hükûmet-i sabika mezâlimine Türklerin daha ziyâde ma'rûz kaldığı*” şeklinde bilgi verilmiştir³. Yukarıda bahsedilen “*hükûmet-i sabika*”dan kastedilen hükûmetin, İttihat ve Terakki hükûmeti olduğu aşikardır. Bu ifadeler, Uşak'ta Hürriyet ve İtilafçılar ile İttihat ve Terakkiler arasındaki çekişmenin boyutunu göstermektedir. Bu çekişmeye dair verilebilecek bir

1. Sadiye Tutsak, “Millî Mücadele'de Uşak”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, X, İzmir 1995, s.290.

2. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye Nezareti İrade-i Umumiye (DH-İ-UM) 19-4/1-81.

3. *Müsavat*, 26 Şubat 1335.

başka misal, Uşak Müftüsü Ali Rıza Efendi'nin görevden azl edilmesini *Müsavat* gazetesinin⁴ “*unûr ve muâmelât-ı fıkhiyyeyi bir tarafa bırakarak gece gündüz İttihat ve Terakki'nin dolaylı ve müvecceh-i siyasiyesiyle uğraşmağı kendisine rehber-i hareket iden Uşak Müftüsü Ali Rıza Efendi'nin dahi şehrimiz müftüsü gibi azl edilmiş olduğunu haber aldık bâb-ı meşihât-ı ulyâyı bu musîb kararından dolayı alkışlarız*” şeklinde vermesidir.

1919 yılı baharında “*Türkçüilik*” yaptığı için Niğde maarif müdürlüğünden azledilen Besim (Atalay) Bey, daha sonra İçel maarif müdürlüğüne tayin edilmiştir. Bu sıralarda Anadolu'da yer yer millî hareketler başlarken bu dönemde burada böyle bir millî kumıldanma yoktu. Silifke'de millî direnmenin çekirdeğini kuran Besim Bey, memleketi olan Uşak'tan gelen haberlerden hoşnut olmadığından buraya gelişini şöyle izah etmektedir⁵.

“Memleketimiz olan Uşak'tan kötü haberler geliyordu. Dört kız, iki kadından ibaret olan ailemi görmek için iki aylık izin alarak Uşak'a gittim. Yunanlılar İzmir'den içerilere kadar girmişti.

Fikrimiz karışık, ortalık başsızdı. Maarif Müdürlüğünden istifamı verdim, mücadeleye karıştım. O sıralarda Uşak'ta softalarla hocaların bir kısmı itilâfçı idiler, kuvvetli idiler. “İttihatçılar gelmesinler de hangi devlet gelirse gelsin” diyorlar ve millî hareketi ittihatçı hareketi sayıyorlardı”.

İttihat ve Terakkiciler ile Hürriyet ve İtilâfçılar arasındaki bu çekişmeler yaşanırken, Uşak'ın eski müftüsü İbrahim Bey (Tahtakılıç) ile bu sıralarda Uşak Müftüsü Hafız Ali Efendi (Ali Rıza Efendi) şehirdeki aydın ve düşüncü bir grup insanla birlikte başbaşa vererek neler yapılabileceğini Türk Ocağında tartışıyorlardı⁶.

15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'i işgal eden Yunanlılar Batı Anadolu'da Gediz ve Menderes vadilerinde ilerlemeyi plânlıyorlardı. 23 Mayıs'ta ilerleme emrini alan Yunan kuvvetleri 25 Mayıs'ta Manisa'yı işgal ettiler. Gediz vadisine doğru ilerleyen Yunan kuvvetlerine karşı koyacak Türk kuvveti bulunmadığından düşman kuvvetleri Alaşehir'e doğru kolayca ilerli-

4. *Müsavat*, 19 Kanun-ı Sani 1335.

5. Besim Atalay, “*Uşak'ta Milli Hareket*”, *Yakın Tarihimiz*, II/20, 12 Temmuz 1962, s.205.

6. *Aynı Yer*.

yordu. Kasaba (Turgutlu) 29 Mayıs'ta işgal edildi ve 56. Fırka Kumandanı Alaşehir'e geldi⁷. Kasabadan Alaşehir'e yeni gelen Süleyman Sururi, Rıza Çetin, Zühtü Akıncı, Şakir Ünalın Beylerin, daha önceden Mustafa Beyin hazırlamış olduğu Millî Müfreze'ye katılmasıyla Alaşehir'de Kuva-yı Milliye teşekkül etti⁸.

İzmir'in işgal edilmesinden sonra XVIII. Kolordu'dan ayrılan (Uşak Mevki Kumandanı) Selânikli Kaymakam Fuat ile Binbaşı İsmail Hakkı Beyler Uşak'a geldiler. İzmir'in işgalinden sonra Redd-i İlhak Cemiyeti'ne girmiş olan Sökeli Hilmi Bey, Uşak'ı cemiyet içine almak için İzmir'den gelen şahıslarla gizli bir cemiyet kurdu. Bu gizli cemiyetin üyeleri; Bacakoğlu Mustafa, Hamzaoğlu Ali, Menzil Anbar Müdürü Kolağası Şükrü, Uşak Jandarma Kumandanı Yüzbaşı İsmet, Sökeli Hilmi, Uşak Şube Reisi Kemal Beylerdi⁹. Kütahya Mutasarrıfı Fevzi Bey, Millî Ordu Teşkilâtı Kumandanı Tahir Beye göndermiş olduğu bir resmi yazıda bu cemiyetin kurulmasından rahatsız olduğunu "Uşak'da millî ordu teşkiline me'mûren geldiğini beyân iden Binbaşı İsmail Hakkı Bey tarafından i'lân ve bazı propagandacıların İzmir vilâyet ve Uşak kazası ahâlisinin hakimiyetsizliğinden bahisle hissîyâtı tahrik yolunda teşebbüsleri hissedildiği ve Uşak'ta teşkilâta hacet olmadığı mûmâileyh bildirildiği halde el-yevm gitmemiş dâî-i mezâhir görüldüğü Uşak Kaymakamlığından bildirildiğinden gerek propagandacılar gerek mûmâileyh İsmail Hakkı Bey meblâğ-ı tali-mât dâiresinde hareket olunmuş mezkûr kaymakamlığa cevâben tebliğ kılınmıştır. Binbaşının oradan kaldırılması hususunun icâb idenlere iş'arı ma'rûzdur"¹⁰ şeklinde ifade etmiştir.

Yunanlılar tarafından Ödemiş'in 1 Haziran 1919 tarihinde işgal edilmesi Alaşehir Kuva-yı Milliye'sini çok sarstığı için Bekir Sami Bey Eşme'ye

7. Tutsak, a.g.m., s.290.

8. Bezmi Nusret Kaygusuz, *Bir Roman Gibi*, İzmir 1995, s.170-171,172; Süvari Yüzbaşı Ahmed, *Türk İstiklal Harbi Başında Milli Mücadele*, Haz:İsmail Aka, Vehbi Günay, Cahit Telci, İzmir, 1993, s.93'te Kasaba'nın işgali 20 Mayıs 1919 olarak belirtilmiştir.

9. Tutsak, a.g.m., 190; Atalay, a.g.m., s.206. Besim Atalay İsmail Hakkı'nın askerî rütbesini "Yüzbaşı" olarak vermesine rağmen arşiv belgelerinde "Binbaşı" olarak geçmektedir. Bkz. BOA, Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdiriyyeti (DH-KMS) 53-2/106.

10. BOA, DH-KMS 53-2/106.

gitti¹¹. Uşak'da Millî Mücahidin Kumandanı Tahsin Bey yanına aldığı kuvvetle Alaşehir'e hareket ederken, yerine Alaşehir'den Süleyman Sururi Bey Uşak'a geldi¹². Sururi Beyin tesiriyle Uşak'ta önceden kurulmuş olan gizli cemiyetin adı, "*Müdâfaa-i Hukuk Heyet-i Millîyesi*" olarak değiştirilerek Karakol cemiyeti ile bağlantısı sağlandı¹³.

Kütahya Mutasarrıfı Fevzi Beyin 2 Temmuz 1335/1919 tarihli telgrafından, bu cemiyetin Uşak'ta teşekkül etmeden önce benzer bir cemiyetin ilkönce Kula'da mevcut olduğu öğrenilmektedir¹⁴.

"Bolşevik ceryânın Kula'ya sirâyet iderek alenen tezâhürâtında bulunduğu hükûmet-i mahalliyenin buna mâni' olamadığı Kula müftüsünden bi'l-vâsıtâ alınan bir telgrafnâmeyle Uşak kaymakamlığından bildirilmiştir. Yunan kıtaâtıyla temas için kazada bulunan millî kuvvetlerin su-i tefehhüm asârı olarak bolşevik ceryânına benzetilmiş ve teşkilât-ı millîye altında tedricen tevsi' iden vesâit-i müdâfaanın bu su-i tefehhümü teşdid itmesi iş'ar-ı vakıanın kayd-ı ihtiyatla telakkisi muktezi ise de hâricen istilaatın tevsi'ne çalıştığı cihette iş'arına müsarâât ideceklerdir".

1 Temmuz 1335/1919 tarihinde Kula'daki millî teşkilatın kurulması Uşak Kaymakamlığına "*bolşeviklik cürriyâtı*" olarak telakki edilmiştir¹⁵.

Uşak Kaymakamı Ahmet Tevfik Bey, Sururi Beyin Uşak'a gelmesinden ve buradaki faaliyetlerinden rahatsız olduğu için belediye reisi ile birlikte O'nu ve arkadaşlarını İstanbul'a göndermek için tevkif ettiler. Birkaç gün sonra Uşak Jandarma Kumandanı Yüzbaşı İsmet Beyin yardımıyla kurtulabildiler ve Sururi Bey eski görevine geri döndü. Dahiliye Nezaretinden emir aldığı gerekçesiyle Uşak'ta Kuva-yı Milliye'nin kurulmasını yasaklayan Uşak Kaymakamı Ahmet Tevfik Bey, Uşak'ta gönüllü asker toplamaya çalışan Çerkes Hasan'ı tutukladı. Kaymakamın baskıcı tutumu-

11. Tutsak, a.g.m., 290; Kaygusuz, a.g.e., s.174-175.

12. BOA, DH-KMS 53-2/89.

13. Selim İlkin-İlhan Tekeli, *Ege'de Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşına Geçerken Uşak Heyeti Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*, Ankara, 1989, s.97, 98.

14. BOA, DH-KMS 53-2/106.

15. BOA, DH-KMS 53-2/106.

na rağmen şehirde Kuva-yı Milliye'nin kurulması önlenemedi. Kuva-yı Milliyecilerin Uşak'a hakim olması, bu gizli cemiyetin çabası neticesinde gerçekleşti. Salihli cephesinden ayrılan bir bölük Eşme'den takviye alarak¹⁶ 17 Temmuz 1919 tarihinde Uşak'a girdi. Yüz-yüzon kişilik süvari millî kuvvetleri, Millî Mücahidin Kumandanı Tahsin Beyin kumandası altındaydı¹⁷. Gizli cemiyet, Kuva-yı Milliye'nin Uşak'a ne zaman gireceğini önceden bildiğinden, cemiyet üyesi Hilmi Bey Uşak istasyonunda Fransız askerlerini oyalamak için bir poker partisi düzenledi¹⁸. Bu boşluktan faydalanarak şehre giren Kuva-yı Milliyeciler, burada ilkönce adliyedeki “eşya-i cürmiye emanet odasını” açtırarak önceden kullanımı yasaklanmış ve yasak olmayan revolver, bıçak ve kamaların tamamını topladılar¹⁹. Şehirdeki telgraf tellerini keserek belediye ve resmî dairelere kendi bayraklarını asan Kuva-yı Milliyeciler Uşak Kaymakamı Ahmet Tevfik Beyi iki gün görevden aldılar. Böylece Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın Uşak'ta nüfuzu kalmadı. Kuva-yı Milliye'nin Uşak'ta üstünlüğü sağlanmasında Jandarma Bölük Kumandanı İsmet, Binbaşı İsmail Hakkı, Millî Ordu Mücahidin Kumandanı Tahsin Bey ve Yüzbaşı Süruri Beyin yerleri yadsınamaz. Kütahya Mutasarrıfı Fevzi Bey, Kuva-yı Milliye yanlısı olmamasından dolayı birçok silâhın İngilizlere geçmiş olması, Uşak'ı tehlikeye sokmaktaydı. Bu yüzden Binbaşı İsmail Hakkı Bey, yanındaki kuvvetlerle birlikte Temmuz ayı sonlarında Gediz ve Simav'da üstünlüğü sağladı. Hilmi Bey Gediz'de, İsmail Hakkı Bey de Kütahya tarafında Kuva-yı Milliye teşkilâtını kurarak buralardan Uşak'a gelebilecek tehlikeyi önlemiş oldular.²⁰

Kuva-yı Milliye askerleri şehirdeki hanlarda, kumandanlar ise belediye binasında ikâmet ediyorlardı. Bu sıralarda Kuva-yı Milliye için Uşak kasabasının altmışbin lira, mülhak nahiyelerden ise kırkbin lira iane talep edilmiş, bir taraftan da gönüllü asker kaydına başlanmıştı²¹.

16. Atalay, *a.g.m.*, s.206.

17. BOA, DH-KMS 53-2/106; BOA, DH-KMS 53-2/54.

18. Atalay, *a.g.m.*, s.206.

19. BOA, DH-KMS 53-2/106.

20. Tutsak, *a.g.m.*, s.291-292.

21. BOA, DH-KMS 53-2/62.

Uşak'ta Kuva-yı Milliye'nin üstünlüğü sağlamasına rağmen iane toplanması ve efrad celbi hususlarında muhalifler sıkıntı çıkartıyorlardı. Bunun giderilmesi için Eşme ve Alaşehir'den alınan kuvvetlerle Uşak'a gelen Tahsin Bey muhalefet edenleri sindirdi²². Bu hadiseye dair Kütahya mutasarrıfı ile İstanbul hükûmetinin yazışmaları, onlar tarafından Kuva-yı Milliye'nin nasıl algılandığı hakkında bize bilgi vermektedir.

Bab-ı Ali'den Kütahya Mutasarrıflığı'na 31 Temmuz 1335/1919 tarihinde çekilen telgraftaki *"Uşak'ta diin akşam hadise olan vak'adan liva haberdar olmadı mı? Ne için ma'lûmât virilmiyor. Serian izâhı"* ifadesinden Uşak'ta 30 Temmuz 1919 tarihinde önemli bir hadise olduğu anlaşılmaktadır²³. Aynı tarihte Uşak'tan gönderilen telgrafta *"Eşme'den icrâ-ı fîliyât iden çetelerden iki yüz kişinin süvari bir çetenin diin saat 10 raddelerinde vehleten hüccûm ile hükûmet ve karakol ve telgraftamenin işgal ve muhaberâtın kontrol altına alındığı ve anlaşılabilirdiğine göre maksadları çete için gönüllü toplamak ve müsâraâtını ahâliye temin itirildikten ibâret olduğunu ve çete fîliyâtına karşı muhâlefette bulunanların kurşuna dizdirileceği"*²⁴ şeklinde verilen bilgiler bu olayın boyutuna ışık tutmaktadır. Bu kuvvetlerin başında bulunan Tahsin Bey, hükûmet ve karakolu ele geçirdikten sonra *"ahâlinin mal ve canına dokunulmayacağı çapulcuların tenkili için müfrezeler sevk idileceği"*ni ilan etmiştir. Kütahya Mutasarrıfı'nın Karahisar-ı Sahib'e çekmiş olduğu telgraf bu olaya daha da açıklık getirmektedir²⁵. *"Diin akşam Uşak idâre-i hükûmete çeteler tarafından gönderilmiş yüz süvari ile basılarak kaymakamın habs idildiği ve hükûmet-i millîyenin polisleri ve jandarmaları silahlarından tecrit olunduğu ve hakkında tahliye idildikleri ve fakat bunu bahâne iden mahalli Rumların istasyona dökülerek öteye beriye i'zâm-ı keyfiyetle telgraflar uçurmakta olduklarını şimdi ziyâretime gelen Fransız Mümessili Mösyo Layon Ziyaydu(?) Hukuk-ı Osmaniye nâmına teessüfler iderek haber vermişdir"*. Fransız kontu tarafından şehrin işgaline mahall bırakmamak için Kuva-yı Milliye

22. Tutsak, a.g.m., s.292.

23. BOA, DH-KMS 53-2/54.

24. BOA, DH-KMS 53-2/54.

25. BOA, DH-KMS 53-2/54.

son derece hassas davranmıştır²⁶. Kuva-yı Milli'ye'nin 30 Temmuz tarihinde Uşak'a hakim olmasından sonra hapsedilmiş olan Uşak Kaymakamı Ahmet Tevfik Bey Burdur'a gönderilmiştir²⁷.

Uşak'ta Kuva-yı Milliyeciler millî harekete muhalefet edenleri bu şekilde sindirdiler, fakat işgalci kuvvetler ve İstanbul hükûmeti, bu hadiseyi kamuoyuna Kuva-yı Milliyeciler Hristiyan nüfusa saldırdılar biçiminde aktettiler. Bundan dolayı işgalci devletler, İstanbul hükûmetine baskı yaparak burada asayiş sağlması talebinde bulundular. Harbiye Nezareti, Konya'da bulunan II. Ordu Müfettişliği vasıtasıyla 23. Fırka Kumandanlığı'na çektiği telgrafta Uşak'da hükûmet konağını ve kasabayı işgal eden kuvvetin komutanının kim olduğu ve bu işgalden maksadın ne olduğu seri bir şekilde haber verilmesini istemiştir. Ayrıca Afyon'da bulunan 1500 kişilik 23. Fırkanın Uşak'a gönderilmesi önerildi. Fakat General Milne bu kuvvetlerin Kuva-yı Milliye'ye katılabileceğini iddia ederek bunu kabul etmedi. Kuva-yı Milli'yenin çalışmaları sayesinde şehir küçük bir cephaneliği geçti. Şehirde kurulan komisyonlar vasıtasıyla gönüllü kayıma ve ianecine başlandı. Hatta Bozdağ ve Salihli cephelerinin kurulması ve Alaşehir'in merkez olarak Batı Anadolu'da yükselmesiyle Uşak'dan bölük bölük Alaşehir'e asker sevk edildi²⁸.

Uşak'a giren Kuva-yı Milliyeciler, şehirde bir yol olmasına rağmen muhabere kontrolünün sağlanması için ayrı bir yol yapılması amacıyla muhabere memurları vasıtasıyla külliyetli miktarda bir para toplamaya başladılar. Kütahya Mutasarrıfı Fevzi Bey, bunu engelleyebilmek için Afyon Karahisar-ı Sahip'te bulunan 23. Fırka Kumandanlığı'na bir yazı yazdı²⁹. Fakat bu engellenememiş olacak ki, Kuva-yı Milliye memurları tarafından Gediz, Simav arasında Şaphane nahiyesinde Posta ve Telgraf merkezi açıldı. Kuva-yı Milliye'ye ait olan bu posta ve telgraf merkezi haberleşmenin temini için son derece önemliydi³⁰.

26. BOA, DH-KMS 53-2/54.

27. BOA, DH-KMS 53-2/93.

28. Tutsak, *a.g.m.*, s.292-293.

29. BOA, DH-KMS 53-2/54.

30. BOA, DH-KMS 53-4/36.

Millî Mücahidin Kumandanı Tahsin Beyin 6 Ağustos 1335/1919 tarihinde Kütahya Mutasarrıfı Fevzi Beye çekmiş olduğu telgrafta Batı Anadolu'da Kuva-yı Milliye'nin teşekkül ettiğini beyan etmektedir. Bu telgrafta göre³¹;

“1. Müslümanlar ma'rûz kaldıkları Yunan mezâliminin nihâyet vermek veya şân ve şerefle şehid olmak üzere ithâl ve ittifâk itmişlerdir.

2. Uşak'da hâsıl olan durgunluk izâle idilmiştir.

3. Memleketimiz müslümanlık nâmına açılan cihâd bayrağına iştirâk idiceklerdir.

4. İştirâk etmek istiyorlarsa mâni' olan heriflerin isimlerini bir sâate kadar bekliyorum.

5. Hakikati söylemediğimiz takdirde i'dâma mahkûm olacağımızı İslâmiyet ve milliyet nâmına tebliğ ediyorum”.

Batı Anadolu'da Kuva-yı Milliye'nin oluşturulmasından sonra 29 Ağustos 1335/1919 tarihinde 14. Kolordu Vekili Miralay Kazım'ın Uşak'tan Alaşehir ve Havalisi Kumandanlığına acil olarak göndermiş olduğu yazı, İngilizlere nasıl davranılacağı anlatması bakımından ayrı bir önem arz etmektedir³².

“Vaziyet-i siyâsiyenin lehimize inkişâf ettiği şu zamanda bunca düşmâna rağmen İngilizlerle müsâdemeyi intâc edecek bir hareketde bulunmak Yunan ve ecnebi kuvvetlerine çiğneterek elde idilecek cephâneden kıymet ve ehemmiyet itibâriyle madden ve ma'nen yüzbinlerce fazla zâyiâtı müceb olur. Ba-husûs İngilizlere karşı bu nazik zamanda mütecâvüzâne-i müte-hâsımâtda bulunmak mukarrerât-ı umûmiye ve emel-i millîyeye muhâlif bir hareketdir. Cephâne ihtiyacı ve tedâbir ile de telâkki idilemez”.

İyi bir medrese eğitimi görmüş olan eski İttihatçı İbrahim (Tahtakılıç) Bey, Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Millîye'ye girmemişti. Millî harekete karşı olmamakla birlikte, Uşak'ta hakimiyeti ele geçirmiş olan Kuva-yı Milli-

31. BOA, DH-KMS 53-2/62.

32. BOA, DH-KMS 53-4/36.

yenin halka zarar vermesinden korkmaktaydı. Bundan dolayı Hilmi Beye “Oğlum bunlarla meşgul olmamız lazımdır. Halka bir zarar gelmesin idarelerini ele almak ister” diyerek bu konudaki düşüncesini zikretmiştir. Buna binaen İbrahim Bey, 30 Temmuz 1919 tarihinde Redd-i İlhak Cemiyeti’ni kurdu³³. Gediz delegesi Mehmet Fuat, Demirci delegesi Mazhar Nurullah, Kula delegesi Nazmi, Salihli delegesi Raşit, Alaşehir delegesi Abdullah Salim Beylerden bir heyet-i merkeziye oluşturan İbrahim Bey, Kuva-yı Milli’yecilerin taşkın hareketlerini bertaraf ederek halkı ezdirmeydi. Halkın gönüllü olarak millî hareketi desteklemesi için Besim Beye millî savaşa ait konferanslar ve camide mücadelenin meşru olduğunu bildiren vaazlar vermesini istedi. O’nun bu isteklerini Yunan işgaline kadar Besim Bey Koca Yazı denilen meydanda konferanslar, Ağalar Cami’nde ise vaazlar vermek suretiyle gerçekleştirmiştir. İbrahim Beyin idaresi altında Kuva-yı Milliye bir halk hareketine dönmüştü. 1919 yılı Ağustos ayı sonlarına doğru Uşak’ta “Uşak Hücum Taburu” kuruldu³⁴. Yüzbaşı İsmet Bey komutasında olan bu tabur Salihli cephesinde bulunduğu gibi, iç ayaklanmalar sırasında Anzavur isyanını bastırmak üzere gönderilen kuvvetlerin arasında yer almıştır. Ayrıca Büyük Millet Meclisi’nin açılışında Muhafız Alayı içerisinde görev yapmıştır³⁵.

Batı Anadolu’da bir üst kongre niteliğinde olan Alaşehir Kongresi’nden önce oluşturulan Balıkesir ve Nazilli kongreleri bu bölgenin kuzey ve güney cephelerinde, savaş hatlarında ve gerilerinde örgütlenmeyi sağlarken Kuva-yı Milliye’yi halka benimsetmeye çalışmışlardı. Salihli ve Bozdağ cephelerinin merkezi mevkiinde olan Alaşehir’de 15-26 Ağustos 1919 tarihleri arasında düzenlenen kongre, Balıkesir ve Nazilli kongrelerinin görevlerini üstlenmekle beraber bir üst kongre niteliğinde olması bakımından ayrı bir öneme haizdir. Balıkesir, Manisa, Alaşehir, Sındırgı, Buldan, Gördes, Uşak, Ödemiş, Bozdağ, İnegöl, Denizli, Nazilli, Akhisar ve Ayva-

33. Tutsak, a.g.m., s.293. 29/10/1335 tarihli cemiyet tarafından çekilen bir telgrafta cemiyetin tam adı “Uşak’da Hareket-i Milliye Redd-i İlhak Cemiyeti Merkezîyesi” olarak geçmektedir. Bkz.BOA. DH-KMS 52-4/48. Besim Atalay, a.g.m., s.206’da cemiyetin adını “Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Merkezîyesi” şeklinde vermektedir.

34. Atalay, a.g.m., s.207.

35. Süvari Yüzbaşı Ahmed, a.g.e., s.97, 110-111.

lık'tan temsilciler Alaşehir kongresine katıldılar³⁶. İlk gün yapılan seçimde Hacım Muhiddin Çarıklı kongre başkanlığına, kongreye Uşak murahhası olarak katılan İbrahim (Tahtakılıç) Bey ise başkan yardımcılığına seçildiler. Kongrede 20 Ağustos 1919 tarihinde yapılan bir toplantıda Alaşehir, Ödemiş, Uşak, Eşme, Kula, Demirci, Salihli kazalarını kapsayan yedi kişilik bir heyet-i merkeziye teşekkül etmesi kararlaştırılmıştır³⁷. Kısa süre sonra heyet-i merkeziye, talimatnamesinin 8. maddesinde yer alan "*Heyet-i merkeziye, karargahını icabında kendisi için muvafık göreceği mahalle nakl edebilir*" hükmü gereğince 29 Eylül 1919 tarihinde Alaşehir'de son toplantısını yaptıktan sonra merkezini Uşak'a nakletti. Uşak Heyet-i Merkeziyesi, Sivas Heyet-i Merkeziyesi'ne yazdığı bir yazıda bu naklin gerekçesini "*...Kütahya livasının iltihakı dolayısıyla merkezi bir vaziyet iktisabı için Heyet-i Merkeziye Alaşehir'den Uşak'a nakledilmiştir*" şeklinde açıklamıştır³⁸. Bu resmî açıklamadan başka yan sebeplerde heyet-i merkeziyenin nakledilmesinde etkili olmuştur. Alaşehir'deki idareciler ile Batı Cephesi kumandanlarının anlaşmazlıkları ve Uşak'ın dokumacılık sektöründe gelişmiş olması gibi unsurlar etkilidir. Uşak Heyet-i Merkeziyesi'nin faaliyet sahası içine Kütahya livasının tamamını, Manisa livasının Demirci, Kula, Alaşehir, Eşme ve Ödemiş'in "*gayr-ı meşgul*" kısmını ihtiva etmekteydi. Sivas Kongresi'nde Anadolu ve Rumeli'deki cemiyetlerin "*Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*" adı altında toplanması konusunda karar alınmasına rağmen Uşak Heyet-i Merkeziyesi "*Hareket-i Milliye Reddi-i İlhak Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi*" adını koruyarak, Batı Anadolu'nun millî direnişinde önemli hizmetlerde bulunmuştur. Daha sonra cemiyetin adı, "*Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Uşak Heyet-i Merkeziyesi*" olarak değiştirilmiştir. 1920 yılı Mart ayına kadar bu isim altında faaliyetlerini sürdüren heyet-i merkeziye, Refet (Bele) Beyin Kuva-yı Milliye'nin düzenlenmesinden sorumlu hale gelmesiyle "*İzmir Şark Mıntıkası Heyet-i Merkeziyesi*" adını almıştır³⁹.

36. Tutsak, a.g.m., s.294.

37. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, *Bahkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacım Muhittin Çarıklı'nın Kuva-yı Milliye Hatıraları (1919-1920)*, Ankara, 1967, s.38.

38. Tekeli-İlkin, a.g.e., s.397.

39. Tekeli-İlkin, a.g.e., s.249.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Mondros Mütarekesi'nin ardından Osmanlı ülkesinde İttihat ve Terakkiciler ile Hürriyet ve İtilafçılar arasında yaşanan nüfuz mücadelesinin bir neticesi olarak Uşak'ta Kuva-yi Milliye güç şartlar içerisinde oluşturulabilmiştir. İzmir'in işgalinden sonra Yunan kuvvetlerinin daha iç kısımlara doğru işgallerini devam ettirmesi, bu bölgede Kuva-yi Milliye teşkilâtının kurulmasını hızlandırmıştır. Uşak'ta bir taraftan İttihat ve Terakkiciler ile Hürriyet ve İtilafçılar arasında nüfuz mücadelesi sürerken, diğer taraftan civar yerlerden getirilen millî kuvvetlerin yaptığı baskınla millî harekete karşı olanlar etkisiz hale getirilmiştir. Bundan dolayı burada daha önceden bir cemiyet kurulmakla birlikte, ziyadesiyle kuva-yi milliye halka empoze edilmek suretiyle yaygınlaştırıldığı düşüncesi hasıl olmaktadır. Uşak'ta ve daha sonra Kütahya, Gediz ve Simav'da Kuva-yi Milliye'nin kurulmasıyla Batı Anadolu'da Kuva-yi Milliye bütünüyle teşekkül etmiştir. Kuva-yi milliye'nin bu sahada oluşmasında önemli bir halkayı teşkil eden Uşak, Alaşehir Kongresi'nde alınan kararları yürütmekle mükellef Alaşehir Heyet-i Merkeziyesi'nin bir süre sonra buraya nakledilmesiyle, Yunanlılara karşı verilecek sivil direnişte cephe gerisinde önemli hizmetler vermiştir. Batı Anadolu'nun sivil direnişinde önemli bir merhale teşkil eden Uşak Heyet-i Merkeziyesi, Uşak'ın işgaline yakın bir döneme kadar bölgede karar alma mercî konumunda olması bu süreçte Uşak ve civarının ehemmiyetini ortaya koymaktadır.

